IWONA ŁYKO-PLOS / 6. 2. 2025

Kurátorský pohled na akvizici na příkladu kolekce čínských filmů

Instituce archivu je součástí pasivního rozměru kulturní paměti, protože uchovává materiál ve stavu mezi „už“ a „ještě“, zbavený své předchozí existence a čekající na tu další…[1]

Agenda filmových akvizic patří k nedílným aktivitám Národního filmového archivu (NFA) a to od počátků jeho působení. Díky filmům, které NFA získává od různých institucí, tvůrců a sběratelů, je archivní sbírka nejen pestrá a pokrývající nejdůležitější kapitoly z filmových dějin, ale rovněž patří k největším a nejvýznamnějším sbírkám filmů na světě. Mezi filmy, které NFA díky akvizicím obdržel, najdeme české a zahraniční dokumenty, zpravodajské, hrané, amatérské a animované filmy, včetně snímků, které se dlouhodobě považovaly za nedochované a o kterých kolovaly „legendy svatých grálů“ ve světové a domácí kinematografii. Práce s touto agendou je důležitá a zajímavá, ale není jednoduchá. Akviziční činnost vyžaduje zkušenosti a odbornost mnoha pracovníků napříč různými odděleními. Jakmile jsou dohodnuty podmínky převzetí, filmy jsou přepravovány do NFA dokonce i z nejodlehlejších částí země. Dále nastupuje jejich roztřídění a příprava k identifikaci a k zařazení do sbírky archivu. Je třeba poznamenat, že často se jedná o materiály velmi staré, s rozklady, znečištěné, křehké a pokryté plísní. Jejich stav je obvykle důsledkem nevhodných podmínek, v nichž byly po mnoho let skladovány. Identifikace filmů mnohdy vyžaduje velkou trpělivost a nasazení, zejména pokud jde o materiály neúplné, kterým chybí například začátek a konec.

Ačkoli není v mých silách obsáhnout v tomto článku celý proces této agendy, ráda bych jeho část přiblížila popisem identifikace fondu čínských filmů. Pokusím se tedy

vystihnout jednu fázi v akvizičním procesu, která se týká především katalogizační a kurátorské činnosti. Zároveň bych chtěla zdůraznit, že každá kolekce filmů má svá specifika, která je třeba zohlednit při výběru postupu pro její zpracování.

Zmíněná akvizice je poněkud exotická a mimořádná, neboť obsahuje čínské a hongkongské hrané, dokumentární a animované filmy, které NFA získal v roce 2007 od velvyslanectví Čínské lidové republiky (ČLR). Většinou jsou to tituly, které vznikly v osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století. Ojediněle se zde nacházejí i snímky z padesátých let a ze začátku jednadvacátého století. Celý tento fond obsahuje 192 dokumentů, 90 hraných filmů a 19 animovaných filmů.[2] Dohromady se jedná o 301 titulů.

Kopie dokumentů a hraných titulů jsou převážně v dobrém stavu. Ani jeden z těchto filmových materiálů není zasažen plísní nebo octovým syndromem. Nenajdeme zde poškozenou perforaci ani rozklad. Kvůli velmi pokročilé barevné degradaci jsme nechali skartovat 12 dokumentů a 3 hrané filmy. Jde o tituly z běžné čínské distribuce, které jsou dochovány v čínském filmovém archivu. Všechny kopie jsou většinou acetátní (nehořlavé); hořlavá podložka se v této akvizici nevyskytuje, naopak nachází se zde několik polyesterových (též nehořlavých) kopií. Tato informace je pro nás podstatná kvůli rozhodování ohledně způsobu archivace těchto materiálů. Většina z dokumentárních filmů má ruskou nebo anglickou jazykovou verzi. Nicméně často jde o málo kvalitní a málo srozumitelný rychlodabing s čínským lektorem. Úvodní titulky těchto produkcí jsou převážně ve znění čínském a chybí roky výroby filmů. 15 hraných titulů je pouze v originální jazykové verzi, 69 hraných titulů obsahuje anglické a čínské podtitulky.

Při identifikaci filmů byl nápomocný jejich seznam, který Národní filmový archiv obdržel od velvyslanectví ČLR během předání materiálů. Tituly, jež jsou zde uvedeny, mají německý nebo anglický překlad. Zmíněný seznam však neobsahuje českou transkripci názvů filmů, ani transkripci v systému pinyin.[3] Nejsou v něm ani základní informace spojené s výrobou: chybí roky vzniku snímků a jména tvůrců. Během identifikační práce se ukázalo, že v ojedinělých případech překlad názvů do anglického nebo německého jazyka neodpovídá originálu. Jako příklad je možné uvést ***Hongse lianren***, přeložený do němčiny jako *Die Zeit zu Gedenken*, česky *Čas vzpomínek*, zatímco filologický překlad je *Červení milenci*; film československou

distribuci neměl. Podle seznamu z velvyslanectví dokument označený jako D19 by měl mít název *Čtyři poklady studovny*, avšak během projekce se ukázalo, že se jedná o film s názvem ***Čínská cirkusová akrobacie*** (r. Yin Peilong, cca 1990). Dokument D45 by měl mít název *Lov tuleňů*, zatímco ve skutečnosti je to ***Umění rytí čínských pečetí*** (cca 1980, jméno režiséra se nepovedlo identifikovat). Vzhledem k těmto nejasnostem bylo ověření každého názvu nezbytné. Jazyková složitost této akvizice a problém s přístupem k pramenům, které obsahují popisy čínských dokumentárních filmů, vyžadovaly spolupráci s překladatelem a konzultaci s odborníkem na čínskou kinematografii. V tomto ohledu jsme spolupracovali s překladatelem Janem Chmelarčíkem, dokumentaristkou Harunou Honcoop a s čínskou režisérkou Yudan Yang. Největší problém se vyskytl u identifikace dokumentárních filmů. Po této stránce byla nejvíce nápomocná Yudan Yang, která vystudovala dějiny čínského filmu v rodné zemi a ve svém studiu pokračovala ve Velké Británii a následně na pražské FAMU. Přes její perfektní jazykovou vybavenost a filmově historické znalosti zbývá řada dokumentů, u kterých se nepovedlo identifikovat rok výroby nebo jména tvůrců. Dobrou orientaci v čínské a hongkongské hrané kinematografii devadesátých let projevila Haruna Honcoop, se kterou navíc bylo možné konzultovat i podobu českých překladů názvů. Jan Chmelarčík nám přeložil všechny názvy filmů, které se vyskytují v seznamu z velvyslanectví.

Velké množství čínských hraných filmů této akvizice spadá do vlny páté generace, která vyrostla pod vlivem kulturní revoluce a revoluce volného trhu. Mezi nejznámější hrané tituly patří *Sbohem, má konkubíno* (r. Chen Keige, 1993), *Dobrá žena* (r. Huang Jianhong, 1985), *Vesnický pár* (r. Chu Ping-liou, 1983) či *Červené pole* (r. Zhang Yimou, 1987). Až na poslední titul byly zmíněné filmy ve sbírce NFA už zařazeny, ale vzhledem k odlišné délce metráže bude třeba některé z nich porovnat. Dále akvizice obsahuje i produkce natočené po roce 1989, které můžeme označit jako komerční větev šesté generace, například *Pikantní polévka z lásky* (Ai qing mala tang, r. Zhang Yang, 1997). S největší pravděpodobností z politických důvodů nebyly do NFA předány tituly, jež představují realistickou a nezávislou produkci šesté generace. Pochopitelně zde nejsou ani filmy, které zařazujeme do páté generace a které neprošly cenzurou (například proslulý snímek *Vyvěste červené lampiony*).

Velké množství hraných filmů, které jsme obdrželi, získalo ocenění v Číně (například na Šanghajském filmovém festivalu nebo nejuznávanější filmové ceny v kontinentální Číně

Golden Rooster, Huabiao a Hundred Flowers), ale nemělo českou distribuci; jsou zde například snímky *Červená třešeň* (Hong ying tao, r. Ye Daving, 1995), *Údolí Rudé řeky* (Hong he gu, r. Feng Xiaoning, 1997) a *Čou En-laj* (r. Ding Yinnan, 1992). Mezi přítomnými tituly je i *Lepší zítřek* (Ying xiong ben se, r. John Woo, 1986), který se umístil na druhé pozici v žebříčku 100 nejlepších čínských filmů století. Česká premiéra se konala v roce 1989, ale film ve sbírce NFA zařazen nebyl.

Za pozornost stojí, že tato kolekce obsahuje hudební snímky, které vycházejí z tradice pekingské opery. Patří mezi ně *Pozvání od pěti dcer* (Wu Nv Bai Shou, r. Lu Jianhua, Yu Zhongxiao, 1984) a *Liang Shanbo a Zhu Yingtai* (r. Huang Sha, Wang Tian-Lin, 1954), což je adaptace proslulé staré legendy o tragické lásce, která se odehrává ve východní dynastii Jin.

Bohužel nemáme mnoho informací o dokumentárních filmech, které jsou součástí tohoto fondu. Většinou se jedná o tituly, jež byly vyrobeny v Šanghajském studiu populárně-vědeckých filmů, v Ústředním studiu dokumentárních a zpravodajských filmů a v Pekingském vědeckém a vzdělávacím filmovém studiu.

Nicméně na základě těchto produkcí lze sledovat proces přechodu čínského dokumentu od vyprávění, typického pro filmové zpravodaje, v němž hlavní úlohu hraje slovní komentář, k naraci, ve které se dominantním konstruktem stává obraz. Podle vědeckých pramenů byl tento přelom v čínské dokumentární tvorbě zahájen koncem sedmdesátých let. Dokumenty, které spadají do této akvizice, pocházejí většinou z přelomu sedmdesátých a osmdesátých let a dále z osmdesátých a z počátku devadesátých let. Zahrnují následující témata: národnostní a náboženské menšiny v Číně, čínské architektonické památky, tradiční čínské malířství, kaligrafie a sochařství, tradiční čínská medicína, bojová umění, oslavy čínských svátků, folklorní festivaly, proces modernizace průmyslu a infrastruktury v Číně, příroda a pěstování rostlin v Číně. Jen málo filmů se zabývá politicko-státními otázkami a mezinárodními vztahy. Na tomto místě snad stojí za zmínku titul *Čínský Hongkong* (r. Zhongguo Xianggang, 1997), který zachycuje okamžik, kdy byl Hongkong navrácen pod čínskou jurisdikci.

Vzhledem k tomu, že všechny tyto filmy musely projít státní cenzurou, jejich propagandistické poselství je zřejmé. Je však třeba poznamenat, že ačkoli zde

nemáme co do činění s objektivním obrazem Číny, oficiální politická doktrína, zejména v dokumentech z druhé poloviny osmdesátých let, mírně ustupuje do pozadí a v prvním plánu se vyskytuje myšlenka vycházející z filosofie konfucianismu a taoismu.

Závěrem lze říci, že kolekce čínských filmů, kterou velvyslanectví věnovalo NFA, je cenným zdrojem informací o dějinách čínské kinematografie v určitém časovém úseku. Může sloužit jako výchozí bod a doplněk výzkumu čínské kultury. Zvláště zajímavá je například problematika etnických menšin a způsob, jakým je zobrazována periferie. Můžeme nabýt dojmu, že scény lidových slavností, které se v těchto produkcích opakují, šíří státní doktrínu pod rouškou únikové a pestré zábavy. Samostatnou kapitolou jsou celovečerní snímky patřící do páté generace, kterou filmoví historici považují za zvláště významné období v dějinách čínské kinematografie. Tyto filmy mohou jistě obohatit nejen sbírku NFA, ale i program kina Ponrepo.

Podstatnou roli ve zpracování této akvizice sehráli kolegové z Oddělení filmových sbírek, zejména Vladimír Opěla, jehož odbornost a dlouholeté zkušenosti v oblasti filmového archivnictví a katalogizace se ukázaly být v tomto případě žádoucí a velmi přínosné, a Vladimír Altman, který dokázal filmy řádně připravit pro identifikaci nehledě na jejich počet, jazykové verze a logistické problémy, které vyplývaly z restrikčních opatření, spojených s covidovou pandemií. Díky pomoci promítače Stanislava Nováka a kolegů z Digitální laboratoře NFA, zejména Františka Pekaře, bylo možné filmy nahrát a pracovat s nimi i během zmíněné pandemie.

Přestože akviziční agenda je jednou z nejdůležitějších činností filmových archivů, bývá ve vědeckých publikacích často opomíjena. Je to škoda, protože komplexnost a rozmanitost tohoto procesu nám může poskytnout cenné informace a podněty týkající se výzkumu v oblasti filmového archivnictví, jeho historie, vývoje a výzev pro další generace.[4]

Poznámky:

[1] Viz A. Assman, *Między historią a pamięcią.* Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2013, s. 142.

[2] V tomto textu neuvádím animované filmy, jejichž identifikace je v kompetenci kurátora(ky) animovaného filmu.

[3] Pchin-jin nebo pinyin je oficiální systém fonetického zápisu čínštiny, jeho první verze pochází z roku 1956. Používá se v kontinentální Číně, ale taky do určité míry na Tchaj-wanu.

[4] Tento článek vznikl na podnět vedoucí Oddělení filmových sbírek NFA Terezie Hlaváčkové, které taky děkuji za cenné připomínky.